

de europese canon van ivo van hove

Boekman 70, 2007

Welke tien toneelschrijvers zou u graag terug zien in een Europese Canon? Die vraag legden wij voor aan Ivo van Hove, artistiek leider van TA.

De universele tegenstelling tussen rede en gevoel is in Bacchanten van Euripides op het scherpst van de snede. In Thebe presenteert de God Dionysos zich als een goeroe van de nieuwe tijd en hij spoort zijn volgelingen aan om zich te bevrijden uit het keurslijn van de bourgeoisie en er op los te leven. Zo brengt hij een vrouw van de gegoede burgerij het hoofd volslagen op hol. Met populistische manipulaties neemt hij in de loop van het stuk een gehele samenleving op sleeptouw en stort hen in de afgrond. Zijn motieven komen niet voort uit idealisme, maar uit wraak. Hij heeft een rekening te vereffenen uit het verleden. De lijn naar andere historische of hedendaagse leiders op het wereldtoneel is niet moeilijk te trekken.

Het werk van Shakespeare komt steeds weer terug in de verschillende fases van het leven. Richard II, de koning die verraden is door zijn vrienden, biologeerde mij als dertigjarige. 'De getemde feeks', een stuk dat mij voorheen nooit aansprak, trof mij terwijl ik het las tijdens een vliegreis. Wat ik voorheen zag als een afstotelijke manier om de liefde te beleven, kreeg in mijn ogen ineens een andere betekenis. Nu kan ik mij niet voorstellen dat ik ooit het familiedrama tussen King Lear en zijn drie dochters zal regisseren, maar misschien verandert dit nog in de loop van de tijd.

Het theoretisch werk van Stanislavski, Brecht en Artaud is de canon van de toneelliteratuur. Ook het werk van hedendaagse theatermakers is op een van deze drie of een mengvorm daarvan terug te voeren. Jan Fabre doet denken aan het rituele 'theater van de wreedheid' van Artaud, die zijn acteurs steeds de uiterste grenzen liet opzoeken. Dood Paard herinnert aan de vervreemding waar Brecht in het theater naar streefde: afstand bewaren van de toneelwerkelijkheid om het publiek tot inzicht te laten komen. Stanislavski blijft de basis van het psychologische theater, met een realistische en emotioneel geloofwaardige manier van acteren. (ook in het verlengde hiervan 'The Method' noemen?)

Jean Genet was een schilderachtig man, niet alleen een goed schrijver maar ook een bandiet. Zijn romans en toneelstukken schreef hij in de gevangenis. Het werk

spreekt mij zo aan, omdat het geboren is uit noodzaak. De verbeelding was zijn manier om in moeilijke omstandigheden te overleven. Zijn werk draait altijd om de outsider en de vraag hoe te overleven in een samenleving waar je niet gewenst bent en je niet thuis voelt. Hij stond op de barricade voor de verschoppelingen.. Vaak gespeelde toneelteksten als Het Balkon en De Meiden getuigen hiervan, minder bekend is het door mij geregisseerde Le Splendide.

Ibsen is voor mij een late ontdekking. Ik liet zijn werk links liggen, tot verschillende mensen mij vertelden: 'Jij moet Hedda Gabler doen!'. Als je door de tijdsgebonden elementen heen kijkt, blijkt de strekking van het stuk verbluffend eigentijds te zijn. Met een grimmige manier om een ongrijpbaar ongenoegen te uiten. Het doet denken aan 'Prinsesje Nooitgenoeg', het boek waarin actrice Halina Reijn (die ook de rol van Hedda speelde) een tijdsbeeld van haar generatie geeft.

Scènes uit een huwelijk van Ingmar Bergman is het Europese antwoord op de Amerikaanse klassieker Who's afraid of Virginia Woolf. Het is een fenomenale, gelaagde en kleurrijke tekst, die wij met TGA al drie jaar lang steeds weer spelen. De personages beleven in hun relatie de wereldproblematiek op microniveau. Oorlogen, vredesverdragen, vreemdgaan, weer terug bij elkaar komen. Het stuk is een ode aan de tolerantie: je moet accepteren dat de ander echt anders is dan jij. Iedereen blijft in de ogen van de ander uiteindelijk een vreemdeling.

Bernard-Marie Koltès zie ik als dé schrijver van de jaren '80. 'In de eenzaamheid van de katoenvelden' maakte hem bekend in heel Europa. De dialoog tussen een dealer en een klant, die je niet laat weten wat voor deal zij concreet met elkaar bespreken, krijgt een universele betekenis. Hij schildert de relatie tussen twee mannen als een deal en geeft zo een beeld van de maatschappelijke verhoudingen. Alles draait om handel: ik geef je iets en weet dat ik daar iets voor terug krijg. Zijn taal is flamboyant en herinnert aan het retorische taal theater van de achttiende eeuw. Maar hij is bitter, de liefde is de grote afwezige in zijn werk.

De tijdgeest van de jaren '90 zie ik zeer samengebald terug in het werk van Sarah Kane. Zij schreef een klein maar krachtig oeuvre, met als meest gespeelde teksten Blasted en Psychoses 4.49. In Nederland speelt haar werk alleen in het circuit van de kleine zalen, maar in het buitenland is zij bekend bij een veel breder publiek. Zij past in de goede Engelse traditie van schrijvers als Harold Pinter en Edward Bond. Maar het is heftiger, gewelddadig met gruwelijke beelden. Daaronder schuilt een zeer poëtische laag en een schreeuw om liefde. Haar werk is met bloed en tranen en in hoge nood geschreven. Maar zij slijpt haar woorden als een edelsteen, tot een kern overblijft van spijkerhard graniet. Het ene stuk ontwikkeld zich door in het volgende, tot zij op jonge leeftijd, zij was 28, zelfmoord pleegde.